

УДК 378

О.О. ПЕЙЧЕВА,

*старший викладач кафедри іноземних мов
Бердянського університету менеджменту і бізнесу*

Р.В. КЕЛЕМБЕТ,

*старший викладач кафедри іноземних мов
Бердянського університету менеджменту і бізнесу*

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті автори доводять доцільність застосування культурологічного підходу до вирішення проблем професійної економічної освіти. У роботі узагальнено досвід вітчизняних та зарубіжних учених щодо розробки організаційно-методичних заходів, спрямованих на формування міжкультурної компетентності майбутнього економіста.

Ключові слова: культурологічний підхід, міжкультурна компетентність, професійна підготовка, технологія.

Постановка проблеми. У період суттєвих перетворень та переосмислення суспільних, соціально-педагогічних процесів та явищ активізується пошук їх об'єктивних методологічних засад. Досліджуючи проблеми педагогіки, психології, соціології, лінгводидактики та інших наук, дослідники стверджують, що узагальненою методологічною основою виступає культурологічний підхід. Саме культурологічна складова професійної освіти може відіграти вирішальну роль у взаємодії європейських держав зі створення єдиного освітнього простору, оскільки життєздатність і ефективність кожної цивілізації значною мірою визначається її культурою.

Сучасна педагогічна теорія та практика відмовилися від спрощеного розуміння культурологічного підходу, що ще донедавна полягав в основному у введенні до навчальних планів нових дисциплін соціокультурного змісту. Культурологічний підхід повинен розглядатися передусім у контексті загальнофілософського розуміння культури.

Отже, культурологічний підхід до дослідження проблем освіти – це сукупність теоретико-методологічних положень та організаційно-методичних заходів, спрямованих на створення умов для засвоєння і трансляції цінностей і технологій, що забезпечують творчу самореалізацію особистості.

Метою статті є обґрунтування суті культурологічного підходу у процесі професійної підготовки майбутнього економіста та опис організаційно-методичних положень, що сприяють формуванню його міжкультурної компетентності.

Нова парадигма іншомовної освіти зумовлює актуальність проблеми полікультурного навчання, в центрі якого перебуває особистість, що володіє багатомовною і полікультурною компетентністю. Зважаючи на це, у сучасній методиці є очевидною переорієнтація лінгводидактичних і методичних досліджень на проблеми міжкультурної комунікації, точніше на проблеми формування здібності у тих, хто вивчає мову, ефективно брати участь у міжкультурній комунікації. Відображаючи сучасні наукові розробки з цієї проблеми, Ю. Пассов пропонує «культурну модель» формування компетентності майбутніх фахівців.

Професійна компетентність діяча сфери іншомовної освіти розглядається вченим з позицій соціокультурного підходу до навчання мов і трактується як частина загальної культури людства. Він зазначає, що професійна компетентність діяча сфери іншомовної освіти ґрунтується на міжпредметній координації навчальних дисциплін, що викладаються у закладі освіти.

На сьогодні як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці, знаходимо багато плідних ідей у працях, присвячених полікультурній освіті. Н. Баришніков, В. Борисенков, О. Гукаленко, А. Данилюк, Ю. Давидов, П. Сисиєв, В. Сафонова розглядають полікультурну освіту не тільки як феномен культури, але і як парадигму освіти XXI ст.

Становлення міжкультурної комунікації як навчальної дисципліни спочатку було обумовлено суто практичними інтересами американських політиків і бізнесменів. Після Другої світової війни активно розширилися сфери впливу американської політики, економіки й культури. Урядовці й бізнесмени, які працювали за кордоном, часто виявляли свою безпорадність і нездатність розібратися в ситуаціях непорозуміння, що виникали під час роботи з представниками інших культур. Нерідко це призводило до конфліктів, взаємної неприязні, образ. Навіть досконале знання відповідних мов не могло підготувати їх до складних проблем роботи за кордоном. Поступово виникло усвідомлення необхідності вивчення не тільки мов, але й культури інших народів, їхніх звичаїв, традицій, норм поведінки.

Датою народження міжкультурної комунікації як академічної дисципліни вважають 1954 р., коли побачила у світ книга Е. Холла і Д. Трагер «Culture as Communication», в якій автори вперше запропонували для широкого вживання термін «міжкультурна комунікація», що відображала, на їхню думку, особливу галузь людських відносин. Розвиваючи свої ідеї про взаємозв'язок культури й комунікації, вони дійшли висновку про необхідність навчання культурі («якщо культура вивчається, то це означає, що вона може бути і викладена»).

Нам імponує визначення І. Халєєвої: «Міжкультурна комунікація – це сукупність специфічних процесів взаємодії людей, які належать до різних культур і мов. Вона виникає між партнерами по взаємодії, які не тільки належать до різних культур, але при цьому не усвідомлюють і не сприймають чужерідності партнера» [5, с. 8–14].

Аналіз зарубіжного досвіду розробки технологій формування міжкультурної компетентності дозволяє виокремити такі технології:

– *кросс-культурний аналіз і коментування профільних автентичних текстів* здійснюється за допомогою аналізу і зіставлення культурних відмінностей з точки зору норм; професійної поведінки носіїв іноземної мови, їхнього професійного світогляду, професійно значущих якостей в умовах здійснення професійної діяльності, ситуаціях міжкультурної комунікації, відображених у текстах професійної спрямованості;

– *контекстне спостереження* полягає в аналізі і виявленні особливостей професійної поведінки представників іншої культури, особливостей вербальних і невербальних відмінностей, які супроводжують спостережуване здійснення професійної діяльності, основою спостереження є мульти-, медіа- і відеонаочність;

– *критичні інциденти*. Загальною метою використання технології критичних інцидентів є надання студентам можливості ознайомитися із прикладами виникнення заплутаних проблем або конфліктних ситуацій, з якими вони можуть зіткнутися у процесі інтеракції з іншокультурними комунікантами, або в процесі адаптації до іншої культури;

– *міжкультурний сензитатор*. Ця технологія покликана розвивати у студентів здатність відчувати міжкультурні відмінності іншомовних комунікантів, а саме: особливості сприйняття, інтерпретації, поведінки, норм, цінностей та ставлень;

– *технологія тренінгу*. У найбільш загальному значенні метою кожного тренінгу є розвиток і формування певних якостей особистості, які підвищують її здатності вирішувати різноманітні життєві питання і проблеми. Фахівці розрізняють чотири основні види тренінгової технології: інформаційну підготовку, діяльність симуляції (імітаційну), вправи для практичного виконання завдань і групо-динамічні вправи. Серед варіантів тренінгових технологій: тренінг рефлексивності, професійно-поведінковий тренінг та тренінг професійно-мовної сенситивності [3, с. 58].

Г. Єлізарова, Л. Халяпіна пропонують лінгвометодичну модель навчання, яка спрямована на формування вторинної (або полікультурної) мовної особистості. Вони наголошу-

ють, що вторинна (полікультурна) особистість – це особистість, яка не втратила, а усвідомила власну культурну ідентичність. Полікультурній особистості властиве розуміння системи «культура» як в її глобальному прояві, так і в національно-специфічному варіанті. Культурне розмаїття, культурний плюралізм сприймається такою особою як прояв глибинних основ творчого потенціалу і самовизначення людини в часі і просторі. Отже, формування полікультурної мовної особистості в процесі навчання іноземних мов ставить на меті набуття знань про нову концептосферу загальносвітового, національного і особистісного характеру [1, с. 8–20].

Слід наголосити, що ефективність культурологічного підходу до процесу формування професійної компетентності майбутнього економіста обумовлена дотриманням таких принципів, розроблених В. Сафоновою [4, с. 17–24]:

– принцип дидактичної культуровідповідності. Виявляється у відборі матеріалу для навчальної мети, необхідності визначити ціннісне значення і значущість відібраного матеріалу, у визначеності доцільності використання цього матеріалу з урахуванням вікового та інтелектуального потенціалу студентів;

– принцип діалогу культур і цивілізацій. Виявляється у необхідності аналізу автентичних матеріалів з точки зору можливості потенційного їх використання при моделюванні культурного простору за принципом кола, яке розширюється (від етнічних субкультур до світової культури); в побудові дидактичної моделі на основі контрастивно-порівняльного вивчення культур і цивілізацій з погляду історичного аналізу; використання культурознавчого матеріалу про рідну країну;

– принцип домінування проблемних культурознавчих завдань. Виявляється у використанні серії завдань, які ускладнюються поступово і спрямовані на збір, інтерпретацію і узагальнення культурознавчої інформації; в розвитку полікультурної компетентності, яка допомагає орієнтуватися у комунікативних нормах; у виборі прийнятних форм взаємодії з людьми в умовах міжкультурного спілкування.

Ми поділяємо думку О. Івашко, що розвиток полікультурної особистості майбутнього економіста буде успішним, якщо буде виконаний такий комплекс організаційно-педагогічних умов: заохочення студентів до участі у міжнародних наукових конференціях та програмах; проведення міжкультурних тренінгів; організація тематичних зустрічей з представниками інших країн; проведення культурних заходів, які б надавали можливість пізнати традиції різних країн. Використання «Європейського мовного портфеля» сприяє усуненню комунікативного бар'єра, створює умови для творчості, формує позитивні ціннісні орієнтації у студентів у відношенні до культури інших народів, виховує толерантне ставлення студентів до культурних відмінностей, допомагає подолати негативні етнічні стереотипи [4, с. 345–349].

Не менш важливим засобом формування полікультурної особистості майбутнього економіста є спрямування навчального процесу на завдання реального спілкування з носіями мови у типових сферах діяльності та комунікативних ситуаціях.

У всіх науках про культуру простежуються два основні напрями дослідження міжкультурної комунікації: перший з них має описовий характер, його завданням є виявлення, опис та інтерпретація повсякденної поведінки людей з метою пояснення глибинних причин і детермінуючих факторів їхньої культури; у другому напрямі предметом дослідження є види культурної діяльності соціальних груп та індивідів, їхні норми, правила й цінності. Знання останніх дозволяє швидко та ефективно вирішувати ситуації міжкультурного непорозуміння. Виходячи з цих двох напрямів, вважаємо за доречне поєднувати лекційні і практичні форми навчання міжкультурної комунікації. В курсі лекцій студентів ознайомлюють з найістотнішими особливостями різних культур, які можуть виявитися перешкодою при встановленні контактів з їх представниками. У ході практичних занять студенти отримують можливість пережити почуття й емоції, що виникають у реальних ситуаціях міжкультурної комунікації, проаналізувати власну поведінку й поведінку партнерів.

Запровадження курсу в практику вищих навчальних закладів забезпечується трьома підходами до міжкультурної комунікації: пояснювальним, критичним і функціональним. Мета пояснювального підходу полягає в тому, щоб зрозуміти і описати, але не передбачити поведінку людини, при цьому основна увага концентрується на розумінні комунікатив-

них моделей усередині окремої культурної групи. Критичний підхід включає багато положень пояснювального підходу, проте його метою є вивчення історичного контексту комунікації, пояснення людської поведінки, а через нього – зміна життя людей. Основним методом критичного підходу є аналіз текстів, особливо тих, які створюються засобами масової інформації (телепередачі, відеоматеріали, публікації у пресі), які і роблять основний внесок у формування сучасної культури. Проте вони не вступають у прямі контакти з комунікантами, не досліджують міжкультурні взаємодії. Функціональний підхід пов'язаний з теорією комунікаційного пристосування, яка стверджує, що в ситуаціях міжкультурної комунікації люди часто змінюють моделі своєї комунікативної поведінки, пристосовуючись до моделей партнерів зі спілкування. Наприклад, під час спілкування з іноземцем ми можемо говорити повільніше, яскравіше й виразніше, використовуючи менше жаргонної лексики, тим самим полегшувати процес спілкування для співрозмовника.

Міжкультурний фахівець зовнішньоекономічної діяльності, до якого відносимо: технологію ведення ділових переговорів з іншокультурними комунікантами, тренінг проведення ділових зустрічей із представниками різних культур, тренінг прийняття рішень, тренінг вирішення конфліктних ситуацій в умовах міжкультурної комунікації, тренінг подолання наслідків стресових ситуацій в умовах міжкультурного ділового дискурсу та тренінг толерантної поведінки у процесі ведення міжкультурного ділового дискурсу.

Слід зазначити, що формуванню міжкультурної компетентності майбутнього економіста сприяє презентація екстралінгвістичної інформації не за тематичним принципом (у вигляді розмовних тем, топіків), а за проблемно-тематичним (ситуативно-тематичним). Оскільки тем для обговорення існує небагато, для них характерна повторюваність на кожному етапі вивчення іноземної мови, однак у межах однієї теми можна сформулювати безліч проблем відповідно до вікових особливостей. Зазвичай розмовна тема дещо абстрагована, ізольована від того, хто вивчає мову, відтак, у практиці вищих навчальних закладів непоодинокими є випадки простого заучування, що, на жаль, унеможливорює свідоме перенесення студентами вже набутих знань з однієї сфери спілкування до іншої, зі знайомої ситуації на неочікувану.

Таким чином, головна відмітна риса сформованої полікультурної мовної особистості полягає в її готовності до полікультурного функціонування на всіх рівнях міжкультурної комунікації: загальносвітовому (глобальному), володіючи потенціалами загальнопланетарного мовного співтовариства; міжетнічному (міжнаціональному), культивуючи в собі готовність до сприйняття етнокультурних концептів представників різних лінгвокультур; міжособистісному, володіючи здатністю з розумінням ставитися до індивідуальних аспектів концептосфери особистості. Вторинна (полікультурна) особистість – це особистість, яка не втратила, а усвідомила власну культурну ідентичність. Фахівець-економіст зі сформованою полікультурною компетентністю – це особа, яка не тільки володіє кількома мовами, а також має глибокі знання з культури та історії, як свого народу, так і інших народів світу, вчить уникати расизму, ксенофобії, егоцентризму, готова до діалогу культур, до самовдосконалення протягом всього життя.

Перспектива подальшого дослідження полягає у розробці інтегрованого спецкурсу для студентів економічних факультетів вищих навчальних закладів, що забезпечить формування міжкультурної компетентності.

Список використаних джерел

1. Елизарова Г.В. Формирование поликультурной личности как требование новой глобальной ситуации / Г.В. Елизарова, Л.П. Халяпина Языковое образование в вузе: методическое пособие для преподавателей высшей школы, аспирантов и студентов. – СПб.: КАРО, 2005. – С. 8–20.
2. Івашко О. Аналіз досвіду формування полікультурної компетенції майбутніх учителів-філологів / О. Івашко // Актуальні проблеми філології: мовознавство, літературознавство, методика викладання філологічних дисциплін: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27 травня 2009 р. – Маріуполь. – 2009. – С. 345–349.
3. Korhonen K.E. Intercultural Competence as Part of Professional Qualifications. A Training Experiment with Bachelor of Engineering Students Jyväskylä / K.E. Korhonen. – University of Jyväskylä, 2002. – 226 p.

4. Сафонова В.В. Культуроведение в системе современного языкового образования / В.В. Сафонова // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 3. – С. 17–24.
5. Халеева И.И. О гендерных подходах к теории обучения языкам и культурам / И.И. Халеева // Известия Российской Академии образования. – 2000. – № 1. – С. 8–14.

References

1. Elizarova, G.V., Haljapina, L.P. (2005). *Formirovanie polikul'turnoj lichnosti kak trebovanie novoj global'noj situacii* [Formation of a multicultural personality as a requirement of the new global situation]. *Jazykovoe obrazovanie v vuze: metodicheskoe posobie dlja prepodavatelej vysšej shkoly, aspirantov i studentov* [Language training in higher educational establishments: the textbook for high school teachers and students]. SPeterburg. KARO Publ., pp. 8-20. (In Russian).
2. Ivashko, O. (2009). *Analiz dosvidu formuvannia polikul'turnoi kompetentsii majbutnikh uchyteliv-filolohiv* [The analysis of the formation of multicultural competence of future teachers-philologists]. *Aktual'ni problemy filolohii: movoznavstvo, literaturoznavstvo, metodyka vykladannia filolohichnykh dystsyplin* [Proceedings of Ukrainian scientific-practical conference "Relevant problems of philology, linguistics, literature, methodology of philological sciences". 27 May 2009. Mariupol', pp 345-349. (In Ukrainian).
3. Korhonen, K.E. (2002). Intercultural Competence as Part of Professional Qualifications. A Training Experiment with Bachelor of Engineering Students Jyvaskyla. University of Jyvaskyla. 226 p.
4. Safonova, V.V. *Kul'turovedenie v sisteme sovremennogo jazykovogo obrazovanija* [Cultural studies in the modern language education]. *Inostrannye jazyki v shkole* [Foreign languages in school]. 2001, no. 3, pp. 17–24. (In Russian).
5. Haleeva, I.I. *O gendernyh podhodah k teorii obuchenija jazykam i kul'turam* [About the gender approach to the theory of learning languages and cultures]. *Izvestija Rossijskoj Akademii obrazovanija* [Proceedings of the Russian Academy of Education]. 2000, no. 1, pp. 8-14. (In Russian).

В статье авторы доказывают целесообразность применения культурологического подхода к решению проблем профессионального экономического образования. В работе обобщен опыт отечественных и зарубежных ученых по разработке организационно-методических мероприятий, направленных на формирование межкультурной компетентности будущего экономиста.

Ключевые слова: культурологический подход, межкультурная компетентность, профессиональная подготовка, технология.

In this article the authors demonstrate the feasibility of cultural approach to solving problems of professional economists' education. The paper summarizes the experiences of domestic and foreign scientists in creating organizational and methodical activities. The main aim of which is intercultural future economists' competence forming.

Key words: cultural studies approach, intercultural competence, training, technology.

Одержано 9.10.2015.